

KISEBB KÖZLEMÉNYEK.

«A kis leány baja».

Vörösmarty «legszebb naiv dalá»-nak (Gyulai), a *Kis leány bajának* (Aurora, 1836) közvetlen elődjére Dobóczki Pál mutatott rá (E. Ph. K. 1912. 558.). Helyzetdalnál, mely nem a költő személyes érzéseit tárja föl, eleve föltehető, hogy akadunk variánsokra. Dobóczki Kovács Pál *A kódus leány* (1834) c. darabjának egy hasonló tárgyú dalát állította Vörösmarty költeménye mellé. Kovács Pál színművében az egyik szereplő jelleméből és helyzetéből fakad a dal, mely aztán a Vörösmarty tökéletesebb kifejező eszközeivel önálló életet nyert. Dobóczki utalt még Czuczor Gergelynek Vörösmartyt szintén megelőző hasonló helyzetdalára (*Első szerelem*, 1835) és azt a gondolatot veti föl, hogy, úgylátszik, ez a téma vándortéma volt.

Valóban, a Vörösmarty naiv kis leányának messzire visszanyúló ősei vannak. E világirodalmi típus megteremtőjének Shakespearat kell tartanunk. Igaz, hogy a *Vihar* (1611) Mirandája a legöntudatosabb valamennyi között, de benne testesül meg legelőször az ártatlan női lélek, aki a maga izoláltságában felnőve, mit sem tud a férfiakról és akit a szerelem első érintésére zavaros érzések fognak el:

Bolond én,
Hogy sírok azon, aminek örülök.

(III. 1., Szász Károly ford.)

Molière Agnèsében (*École des femmes*, 1662) aztán sűrített alakban kapjuk a naiv leány típusát. Itt épen a naivság túlzásba hajtásával ér el komikus hatást az író. A szerelemben való tökéletes tudatlanság a legfurcsább kijelentésekre és helyzetekbe ragadják Agnést. A szerelem érzése Horace iránt csak homályosan ébred tudatra benne:

Ha tőle hallám, olyan édesen
Csiklandozott a szó, és valami —
Nem is tudom mi — mozgott ide ben,
Hogy szint' elállott a lélekzetem.

(III. 5., Szász Károly ford.)

Ez a «je ne sais quoi» lesz csirája azoknak a széles monológoknak,

melyek — a naiv leány színpadi típusának állandó velejárójaiként¹ — egészen Vörösmartyig eljutnak. Molière hagyományába a Metastasio hatása is belekapcsolódott s a német drámában Kotzebue, Iffland és társai teszik közkeletűvé e típust. Az alábbiakban, a magyar irodalmon belül, rámutatok egy-két színpadi monológra és dalra, melyek a Molière-i «je ne sais quoi» alapszméjére készültek és amelyekben a *Kis leány baja* előzőit kell látnunk.

A naiv leány típusát főleg Kotzebue honosította meg színpadunkon. Verseghy magyarosításában, a *Szezelem gyermekeiben* (1792) Rosália képviseli ezt a típust. Mikor az ártatlan leány, életében először, szerelemre gyúllad, az író egy monológban láttatja érzelmeit: «De miért vagyok én oly szomorú? mikor senki sem bántott. — ... Mitsoda hőség! ugyan mitől lehet az, hogy az én ortzám egyszerre úgy megtüzesedik? — (Pauza: sírni kezd.) De mi bajom? (zokogva) miért sírok? — — — (III. 4.) Hasonló túlon túl ártatlan alakja Kotzebuenak a hírhedt Gurli (*Die Indianer in England*). 1794 óta népszerű lett a magyar színpadon is, Iházi Imre és Péry Ignác fordított darabjában (Bayer). Gurlit, még mielőtt tudna valamit a szerelemtől, bizonytalan és magyarázhatlan vágyakozás szállja meg. Az erdei madár «megindító» énekére sírni kezd, félelem és szorongás között szíve melegen ver (I. 12.).

A kis leány monológja verses formában Metastasioval került irodalmunkba. A *L'Isola disabitata* már 1794-ben színre jut, báró Rudnyánszky Karolin fordításában (*A puszta sziget*), 1802-ben pedig Döme Károly újra lefordítja (*A lakatlan sziget*). A Metastasio naivája a Shakespeare Mirandájával és az *Etelka Karjelben* Krékájával van lelki rokonságban. Férfit nem látva és a szerelem gyűlöletében nevelkedett föl a magányos szigeten. Természetesen, az első férfiba beleszeret Szilvia. Ime a «je ne sais quoi» monológ Döme Károly fordításában:

6. jel. *Szilvia* (maga): . . . Egek! mi sóhajtoztat így engem? Miért ver oly szaporán a' szívem? Talán a' félelem dobogtattya? De hogyan örülnék, ha félnék? — Nem tudom, mi: de bizonyos, hogy nem félelem, a' mi szökdösik most bennem.

Egy édes el-merülésben
Tébolyogva sóhajtok.
Kedvem telik ama' képben;
De nyugodttan nem vagyok.

Tele szedte magát szívem
Reményekkel, 's örülök:
De ismeretlen előttem
Az, a' mire röpdözök.

10. jel. *Szilvia* (maga): Ugyan mi történt énvélem? — Ő el-megy, 's előttem marad még-is. — El-megy ő, 's én mindenütt utánna vagyok

¹ V. ö. H. Schlüchterer, Der Typus der Naiven im deutschen Drama des 18. Jahrhunderts. Berlin, 1910.

gondolattyaimmel. — Miért szaporodnak reám ennyi aggodalmak? Magam sem értem magamat.

Örömet érez-é szívem,
Vagy fájdalmat? nem tudom:
De ha fájdalom ez bennem,
Óh be jó a fájdalom!

Vidított 's el-öl ez minden más
Indulatot lelkemben:
Egy' új, de kedves dobogás
Ugrál vele keblemben.

Az alapeszme itt ugyanaz, mint később Vörösmartynál: egy szerelmes kislány tündöklik megfoghatatlan érzelmein. A tartalom még szétfolyik prózába és dalba — az olasz eredetiben a próza helyén hatodfeles jambusok állanak — és a két jelenetbe való fölaprítás is megbontja az egységet. Hiányzik az átzökkenés a szerelem föismerésébe is, mely a Vörösmarty dalának megadja a fordulatot és a kerekítés lehetőségét («Ah, ha e sovár tündődés tán a szerelem stb.»).

A szerelem naiv ébredése, mint költői motívum, megtalálható regényben is, ahol a naiv leány típusának még szélesebb hely nyílt a szereplésre. Ilyen Molière- és Rousseau-féle naiv leány van Verseggy egyik regényében, az A. H. J. Lafontaine után magyarosított *Természetes Emberben* (1808). «Ezen éjszaka volt az első, melyet Nahida — a pária leánya, a természetét ártatlan gyermeke — nyughatatlanul töltött. Söhajtásait hallván az atya... Nem tudom, felelé Nahida, mit tartsak e sírásról? Könnyeim nem fájdalmasak. Amellett, hogy sírok, szívemet az öröm bájolja.» (30. fejt.) — Mikor a Molière *Asszonyok iskolája* 1811-ben megjelent a magyar színpadon, Agnést már megelőzték német és olasz utánzatái. A Kovács Pál *Kódus leányában* (1834) szereplő dal-monológ, mely formailag legközelebb áll a Vörösmarty *Kis leány bajához*, maga nem más, mint Metastasio-reminiscentia. Ez a darab különben egyébként is elárul olasz drámai elemeket (v. ö. EPhK. 1914. 345.).

A Vörösmarty kis leánya közismert és közkedvelt típus volt színpadon és regényben. Innen vette át a naiv leány szerelmi tündődését a műköltészet (Czuczor) és lekerült a népdalok közé is (Erdélyi: *Népdalok és mondák*, 1847. II. 43.). Szerkesztésben és kifejezésben Vörösmarty fölülmulta valamennyi elődjét, helyzetdala máig sem avult el.

ZOLNAI BÉLA.

Arany: Szondi két apródjához.

a) A harmadik versszakban Ali basa szeretné az apródok énekét hallani: «Hadd füzne dalokból gyöngysorba füzért». Erre nézve egyszer már idéztem Csokonai: «Az ázsiai poesisról» c. cikkét, melyben ezt mondja: «Ők [a perzsák] a legszebb metaphorával élván, *verset csinálni* helyett ezt mondják: *gyöngyöket füzni*, mint ama verseckéjében Ferdusiusnak: Ugyanis a pennának gyémánt hegyével *gyöngyöket füztem*». (Csok. M. M.

1844, 801.). Ezt Arany minden bizonnyal ismerte, mert ismerte a Nemzeti Könyvtár valamennyi kötetét. De ismerhette *Fábián Gábor*: Hafiz-fordítását is (1824), hol a II. ghazela így szól (30. l.):

Elmondtad énekid' már
Hafiz! 's azokba drága
Gyöngyöt fűzél sinorra.

A hozzátett jegyzet pedig ezt magyarázza: «A' Napkeletiek arról, ki szép verseket készített, azt szokták mondani, hogy drága gyöngyöket fűzött sinorra».

b) A nyolcadik versszakban Ali szolgája ínycsiklandó csemegével csalogatja az apródokat: «Serbet, füge, pálma, sok déli gyümölcs». Valahogy nem illenek a sorba a *pálma*, mert nem ennivaló, s az sem valószínű, hogy várostromra a török egész pálmát is hurcolt volna magával. Ez itt nem egyéb, mint jelentés-sűrűsödésből, vagyis tapadásból keletkezett rövidebb kifejezés, ehelyett: *pálmaszilva*, *pálmagyümölcs*, ami nem egyéb, mint *datolya*. Így például egy régi vámlajstromban ezt olvassuk: «Dateln... Pálma-gyümöls». (Harmintzados Rendtartás. 1788.)

TOLNAI VILMOS.